

Stanislav Sousedík: *Kozmologický důkaz Boží existence v životě a myšlení*  
Praha: Vyšehrad 2014, 176 strán

Zvýšený záujem o kozmologické argumenty pre Božie jestvovanie vyvolal na konci minulého storočia pomerne populárny kalámsky kozmologický argument „najlepšieho vysvetlenia“ od W. L. Craiga a pravdepodobnostný argument „najjednoduchšieho vysvetlenia“ od R. Swinburna. V publikácii profesora S. Sousedíka ide o iný druh argumentu, doslova o metafyzikálny dôkaz, ktorý je menej diskutovaný, menej známy a ťažšie pochopiteľný v dnešnej kultúre a súčasnej filozofii. O to vzácnejšie je úsilie autora o jeho priblíženie a obhajobu, a vyvoláva zvedavosť, ako sa mu podarí odpovedať na námietky, ktoré spôsobili nepopulárnosť tohto klasického dôkazu a niekedy aj jeho explicitné odmietnutie zo strany filozofov.

Kozmologický dôkaz predstavený v publikácii je vsadený skôr do kontextu kontinentálnej filozofickej tradície ako analytickej, a je pomerne originálne rozpracovanou treťou „cestou“ Tomáša Akvinského (z náhodnosti vecí k nutnej príčine). Dôkaz je rozpracovaný v líniiach tradičnej aristotelovskej metafyziky a je blízky Leibnizovmu argumentu, pričom jeho autor zohľadňuje (okrem iného) kritiku D. Huma a I. Kanta a používa niektoré myšlienky z diel M. Heideggera a G. Fregeho.

Kniha je rozdelená do troch častí, pričom prvá a posledná časť hovoria o tom, ako tento dôkaz zapadá do bežného života človeka. V prvej časti autor opisuje detský svet, ktorý je zaujímavý, priateľský a v istom zmysle nadčasový, akoby mal „trvať večne“. Detský „večný“ svet sa neskôr v dospelosti rozpadá, pod vplyvom reálnych starostí, povinností, neopätovanej lásky a zvlášť straty (smrti) blízkych. Dospelý človek si s úzkosťou uvedomuje konečnosť a nestálosť svojho sveta, ktorý pre neho práve ako dôsledok konečnosti, akoby strácal zmysel. Svet sa mu začína javiť mŕtvy, bezvýznamný, niekedy až krutý. V takomto stave keď človek stráca zmysel svojho života (víziu jeho plného a definitívneho naplnenia), môže zaujať postoj zúfalstva (beznádeje) alebo hľadania. Hľadajúci človek sa zamýšľa nad tým, či existuje také dobro, ktoré by vrátilo jeho životu zmysel. Skôr ako sa nad tým zamyslí autor knihy (vo svojom dôkaze), odpovedá na otázku, aké formálne vlastnosti by malo mať toto dobro, aby napĺňalo danú úlohu v živote človeka. Autor zdôvodňuje, že dobro by malo byť (1) večné, malo by mať pozitívne nepomíňajúci charakter, (2) nemá byť prvkom sveta, pretože svet ako celok sa stal cez úzkosť problémom (ktorému treba prinavrátiť zmysel) a (3) nemá byť imanentné ľudskému vedomiu, pretože to je vnorené do úzkosti (s. 46–47). V prvej časti knihy sú najdôležitejšie práve tieto tri vlastnosti (alebo podmienky) dobra, ktoré môže človeku prinavrátiť celkový

zmysel života a objasnenie, prečo je kozmologický dôkaz, ktorý hovorí o existencii tohto dobra, dôležitý pre každú ľudskú bytosť.

Druhá časť začína objasnením predpokladov dôkazu, špeciálne pojmu existencie. Dôležitá je konkrétna, „absolútna“ existencia súcien, ktorá ich aj nejakým spôsobom charakterizuje, nielen „relatívna“ existencia, ktorú pripisujeme pojmom na základe existencie súcien, ku ktorým sa vzťahujú (s. 78). Autor ukazuje, že Fregeho kritika takto chápanej existencie vedie k nekonečnému regresu, a preto ak neexistuje nijaký argument proti, je rozumné zostať pri takomto chápaní existencie, ktoré je implementované v prirodzenom jazyku. Druhým dôležitým predpokladom dôkazu je ontologická podvojná štruktúra súcien pozostávajúca z možnosti (*potence*) a aktu, ktoré sú odvodené z „konkrétneho obsahu“ (esencie) a „konkrétnej existencie“. Na túto podvojnú štruktúru (a náhodilosť) súcien sa vzťahuje princíp príčinnosti, že „každé svetské (t. j. náhodilé) súcno má nutne príčinu, totiž príčinu toho, že existuje“ (s. 117), pretože pasívna možnosť nenadobúda akt existovania sama zo seba. Nutnosť tejto príčinnosti na rozdiel od príčinnosti v prírodných vedách vyplýva práve z podvojnej ontologickej štruktúry súcna, o ktorej prírodovedecká príčinnosť nehovorí, a preto aj jej úspech pri objasňovaní príčin je len relatívny alebo pravdepodobnostný.

Východisková štruktúra dôkazu je táto: 1. Ak je niektoré svetské súcno náhodilé, v reálnom svete jestvuje aj nejaké (najmenej jedno) súcno, ktoré je (absolútne, logicky) nutné. 2. Avšak niektoré svetské súcna sú náhodilé. Preto, v reálnom svete jestvuje súcno, ktoré je (absolútne, logicky) nutné (s. 127). Reálny svet v sylogizme nezahŕňa len veci s priestorovými vzťahmi, ale je otvorený aj iným možnostiam. Rozhodujúcou vlastnosťou je to, že existuje nezávisle od ľudského poznania (s. 20-21). Náhodilosť súcna v druhej premise znamená náhodilosť následnú a simultánnu, čo znamená, že veci vo svete nie len vznikajú a zanikajú, ale medzi sebou interagujú a môžeme ich aj ovplyvňovať (s. 129). Tieto spresnenia významov a druhá premisa sú prijateľné a možno súhlasit' s autorom, že niet dôvodu na ich odmietnutie.

Logická implikácia v prvej premise je však problematickejšia. Autor pri hľadaní vysvetlenia náhodilosti súcna, zvažuje tri možnosti: materiálny svet ako celok, svet ako množinu konečných súcien a množinu nekonečného počtu náhodilých súcien. V každom prípade sa pri hľadaní príčiny náhodilého sveta alebo množiny náhodilých súcien dopracováva k nutnému súcnu. Iná možnosť neexistuje. V celkovom zdôvodnení argumentu sa predpokladá princíp príčinnosti, podvojná štruktúra možnosti a aktu, a to, že kontingentnosť nie je kumulatívnu vlastnosťou (ako napríklad hmotnosť). Autor odpovedá na námietky D. Huma a B. Russella, pričom zdôrazňuje, že pri kozmologickom argumente ne-

jde len o akúsi množinu súcien, ale o reálne existujúci celok, ktorého príčina musí jestvovať.

Ďalším krokom je priblíženie klasického pojmu Boha, ktorý je po zodpovedaní Kantových námietok identifikovaný s absolútnym, logicky nutným súcnom zo záveru dôkazu. Toto súcno je úplne jednoduché a je subsistujúcim jestvovaním (bytím), je nepomíňajúce a je čírym aktom. Úplne v zhode s autorovým chápaním existencie súcien, Božie jestvovanie mu vychádza, ako „dokonalosť všetkých dokonalostí“, v ktorej sa završuje všetka dokonalosť súcien (s. 156). O ďalších Božích vlastnostiach sa autor v knihe nezmiňuje, pretože by sa tým otvorila nová problematika analógie a celkove reči o Bohu, čo nie je potrebné pre ciele publikácie. Zdôrazňuje však, že logickým dôsledkom argumentu je to, že číry akt jestvovania nemôže byť ničím nútený k tvoreniu a pritom nemožno pochybovať, že je činný. Preto je navonok činný slobodne a správne o ňom môžeme hovoriť, ako o slobodnom Stvoriteľovi.

Pri analýze náhodilosti a nutnosti autor definuje logicky nutné súcno takto:

*Za absolútne, teda logicky nutné, budeme považovať individuum  $x$  práve vtedy, keď 1.  $x$  existuje v nekonečne dlhom časovom úseku tak, že 2. v žiadnej jeho ľubovoľne dlhej časti by nemohlo ani následne ani simultánne neexistovať.* (s. 123)

Podľa tejto definície by číry logicky nutný akt jestvovania bol večne trvajúcim, teda v akomsi čase, aj napriek tomu, že má v sebe všetku plnosť a dokonalosť. Ide o pozoruhodnú úpravu v porovnaní s tradičným bezčasovým pojmom.

V tretej, najkratšej, časti autor konštatuje, že Božie jestvovanie splňa druhú a tretiu podmienku, aby mohlo dať ľudskému životu zmysel (nie je prvkom materiálneho sveta a nie je bezprostredne zakusovaným v ľudskom vedomí, s. 167) a skúma splnenie prvej podmienky, či mu zmysel aj skutočne dáva. Odpoveďou však je prekvapivé „nie“. Boh, ku ktorému sa dopracovávame v tomto argumente, Boh filozofov všeobecne, túto podmienku nespĺňa. Avšak „súcno troch podmienok“ by ju mohlo splňať, mohlo by sa stať večným zmyslom ľudského života, ak by sa k tomu slobodne rozhodlo (s. 170). Má k tomu všetky predpoklady. Filozofia podľa autora knihy v tomto ohľade mlčí. Pravdepodobne sa myslí aristotelovská alebo systematická filozofia, ale nie filozofia náboženstva všeobecne.

Celkovo sa kniha číta veľmi dobre, autor používa zrozumiteľný jazyk a zaujímavé príklady zo života i literatúry (Máchov *Máj*, *Babička* B. Nemcovej). Pri objasnení predpokladov a premís dôkazu je čítanie náročnejšie a vyžaduje zvýšenú pozornosť. Štruktúra prístupu je pomerne tradičná, najprv dôležitosť

témy, potom pojem Boha a nakoniec argument, v tomto prípade priamo dôkaz Božieho jestvovania. Dôležitým prínosom je vsadenie problematiky do kontextu života bežného človeka a jemu zrozumiteľného jazyka vo forme objasnenia „troch podmienok“. Z hľadiska filozofického je zaujímavá syntéza odpovedí na námietky moderných a súčasných kritikov kozmologických argumentov a ako autor optimalizuje svoj dôkaz, aby sa vyhol zbytočným nedorozumeniam a kritike. Dobrým príkladom je vyhnutie sa otázke vzťahu času a bezčasovosti.

Vážnejší kritik by mohol namietat' proti tomu, ako je objasnený princíp príčinnosti a Božie atribúty. Ohľadom príčinnosti, autor pri „derivácii“ účinku z príčiny hovorí o metafore, ktorú sa len pokúša naznačiť, ale ju ďalej neobjasňuje (s. 118). Podobne autor neobjasňuje, ako by bolo možné bližšie zadefinovať slobodu Božiu, slobodu číreho aktu jestvovania. Tieto dve komplikované témy by pravdepodobne podľa autora vyžadovali ďalšiu štúdiu, a preto sa im hlbšie nevenuje. Pravdou je však aj to, že práve na nich závisí, či tento dôkaz je prijateľnejším, než súčasné pravdepodobnostné kozmologické argumenty W. L. Craiga a R. Swinburna. V celku však ide o dôležitý príspevok do rodiny súčasných kozmologických argumentov, inšpiratívny pre všetkých aristotelikov a tomistov, ako aj pre každého čitateľa, ktorý si dá námahu a pochopí základné tézy dôkazu.

*Luboš Rojka*

lubosrojka@gmail.com